

שילוב ערכים בהוראת ספרות
ספר קריאה – "ואחד עם כיפה"¹
כתבה: ד"ר חנה שפירא

תקציר:

"ואחד עם כיפה" הוא סיפור חניכה של יאיר, נער דתי בן 12, שמתגורר עם משפחתו בתל-אביב, כאשר באופן פתאומי חייו נאלצים להשתנות. אביו, מפקד גדוד הצנחנים נהרג בתאונת אימונים. בניסיון להתמודד עם ההלם והכאב של נפילתו מחליטה אמו לעקור עם ילדיה אל "רום צורים" המושב החילוני בו גדלה, ולהתגורר שם עם אמה. כשנישאה לאב הדתי הקפידה האם על דיני הכשרות ושמרה שבת, אולם לאחר מותו היא מחליטה לחזור אל אורח חייה החילוני. אנשי המושב הם חילונים לכל דבר. יאיר שחונך לקיום מצוות אינו מוכן לוותר על חבישת כיפה, אכילת מאכלים כשרים ועל שמירת השבת. בתוך הסביבה החילונית הוא מרגיש את עצמו "בודד במערכה". הסיפור עוקב אחר הלבטים והמתחים שלו עם אמו ועם סביבתו - חבריו, מוריו ומנהל בית הספר. המפגשים הטעונים בין יאיר לבין החברה מאפשרים הצצה לתהליך ההתבגרות העובר הן על הנער הדתי והן על החברה החילונית כאשר **ערכים כמו התחשבות בזולת וסובלנות עומדים במרכזו.**

הצעה:²

מספר שבועות לפני הטלת המשימה לקריאת היצירה, כדאי לכתוב את **שם היצירה על הלוח, לדון בכותרת שלה ולהתייחס לכריכה**. מעניין להקשיב לתגובות התלמידים ולשאול אותם על ציפיותיהם - מה לדעתכם מספר לנו הספר? (גירוי ראשוני לקריאת הספר).

¹ אברהם נווה, **ואחד עם כיפה**, ספריית בית-אל, בית אל, 1996 (?). הספר נכתב במקור כסדרה בהמשכים ופורסם בעיתון לבני נוער "אותיות".

² הספר מתאים לבני הנעורים, תלמידי חטיבת הביניים – דתיים וחילוניים כאחד.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת הספרות - בממלכת דת
"התפיסה המערכתית לחינוך ערכי"

מערך השיעור הראשון.³

- פתיחת השיעור – סבב התרשמות מהספר - התייחסות קצרה של תלמידים למה שקראו (משהו שמצא חן? התייחסות לדמות מסוימת, לאירוע מסוים וכיו"ב).

- קריאה בקול של הפרק הראשון.

- פרק ראשון – הפתיחה של הספר (הצג-אקספוזיציה):

א. הכרות ראשונית עם הדמויות:

1. הגיבור – הילד יאיר – בן 12, כותב את הסיפור בגוף ראשון
2. האם (דליה)
3. האחות הקטנה (נעה) – בת 6 וחצי
4. סבתא צביה

ב. "סיבוך" העלילה (הפרת האיזון) – האירוע הקיצוני שיקדם את העלילה:

שש וחצי בבוקר, שלושה גברים דופקים בדלת ומבשרים את הבשורה המרה – קרה אסון... זה קרה באימון... נפלט כדור של חייל... אבא (מפקד גדוד הצנחנים) נהרג. "זהו. אין לכם אבא. אבא מת" אומרת האימא.

³ תלמידים בכיתות חזקות יקראו את הספר בבית. בכיתות חלשות כדאי לקרוא בקול את הפרק הראשון ולתת שאלות הכוונה לקריאת ההמשך. בהמשך – קריאה בקול של פרקים נבחרים (אירועים מרכזיים, רגע השיא בסיפור וכיו"ב).

- ג. פרטים חשובים שיהיו משמעותיים להמשך העלילה:
1. מידע חשוב על האם – היא מבית חילוני והסכימה לקיים אורח חיים דתי רק בשל אהבתה לאב והתחשבות בו ("אני דתית רק בשביל שמוליק") על אף הקשיים – "אימא ואבא חיו בהרמוניה מופלאה..."
 2. יאיר מתרגל ללכת לבית הכנסת לבד, עורך קידוש והבדלה, מסדר שעון שבת...
 3. האם מחליטה לעבור עם הילדים לגור אצל סבתא צביה (אמה) ב"רום גליל" (מושבה חילונית בגליל).
 4. סיום הפרק הראשון – קיץ – המשפחה אורזת ועוברת למושב.
 5. המשפט האחרון של הפרק הראשון:
"סבתא הגישה לנו ארוחת צהריים. וכאן צצה הבעיה הראשונה".
(סיום הפרק מעורר סקרנות – מהי הבעיה שצצה? איך והאם היא תיפתר?).

סיכום השיעור:

הפרק הראשון של הספר – כדרכה של פתיחה – חושף פרטי מידע חשובים ומרמז על הקונפליקט המרכזי שיתפתח בהמשך. (הצג = אקספוזיציה מלשון To Expose - לחשוף).
הפרטים המוצגים בפרק הפתיחה יחדדו את הקונפליקט בין האם המייצגת אורח חיים חילוני לבין הבן שממשיך לדבוק בעקרונותיו ורוצה להישאר דתי.

נקודות חשובות להתמקדות בשעורים הבאים:

- **מבנה הספר:** פרקים קצרים כאשר כמעט בכל פרק אירוע או בעיה מרכזית אתם נאלץ הגיבור להתמודד.
המבנה של משבר-ניסיון למצוא פתרון ובסופו של דבר – מציאת פתרון חוזר על עצמו.
ההדגשה היא על הרצון למצוא פתרון מתוך התחשבות בצרכים של כל צד וסובלנות כלפיו.

- **הקונפליקט בין אורח החיים הדתי לחילוני מופיע בצמתים שונים – בבית ובחברה, ונעשה ניסיון לפתור אותו:**

1. שמירה על דיני הכשרות :

"אני מציעה לך הסדר שיאפשר לנו לחיות יחד. דו קיום, כמו שקוראים לזה בעיתונים... יהיו לך כאן כלים משלך... אקנה (לך) רק מוצרי מזון כשרים".

2. שמירת שבת:

"אנחנו לא נכריח אותך לחלל שבת... אבל גם אתה אל תכפה עלינו לשמור שבת. אנחנו נדליק חשמל בשבת, וניסע ונשמע רדיו... בשבילך אני קונה פלטה חשמלית, כך שתוכל לאכול בשבת... כמובן נשתדל להתחשב בך"

3. ההתנהלות בבית הספר החילוני ובחברת הילדים:

מסיבות ליל-שבת, טיול כיתתי בשבת, שאלות אמונה שמתעוררות בשיעורי טבע (אבולוציה), מדעים (כמה זמן העולם קיים?) ועוד.
בין הילדים מתנהלים וויכוחים סוערים – אחדים מתחשבים ואחרים לועגים ליאיר ולמצוות הדת. בסופו של דבר מגיעים לפתרון.

(הקונפליקט הוא גם קונפליקט פנימי כאשר באחד מרגעי השבירה שלו מתלבט יאיר אם כדאי לו לעזוב את הדת...)

- **נקודת המפנה ביצירה - משחק הכדורסל:**

לראשונה מבינים ילדי הכיתה שה"ילד עם כיפה" הוא ילד כמותם. בזכותו מנצחים בני כיתתו את הקבוצה האחרת. מכאן ואילך מתחזק מעמדו של יאיר בכיתה. אולם – עדיין הוא חווה בדידות ונידוי (כאשר במהלך המשחק מישו מעלים לו את הכיפה שנפלה ... וכן כאשר הוחלט לקיים משחק גורלי בשבת...).

- הופעת משפחה חדשה במושב מעלה שוב את בעיית ה'שונה' וה'אחר': מתברר שבמשפחת העולים שמגיעה ליישוב – האם איננה יהודייה...
"יש לנו שני ילדים שונים בכיתה... אחד הוא גוי – יבגני, השני הוא יאיר... קודם כל, החשוב ביותר הוא להתייחס יפה למכל מי שהוא

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת הספרות - בממלכת דת
"התפיסה המערכתית לחינוך ערכי"

שונה מאתנו גוי, דתי, ערבי – לא משנה – כולנו בני אדם. חז"ל אמרו, "חביב אדם שנברא בצלם", זאת אומרת שכל אדם נברא בצלם אלוהים."

(דברי המורה דפנה)
(כדאי לעמוד על האנלוגיה שקיימת בין שתי המשפחות – משפחתו של יאיר ומשפחתו של יבגני).

• סיום היצירה –

בפרק האחרון נמצא פתרון לבעיות שהתעוררו במהלך הסיפור: האם מקבלת עבודה בתל-אביב ומחליטה לחזור עם ילדיה לעיר. יאיר חוזר לסביבה דתית ומתחיל ללמוד בבית ספר דתי בתל-אביב. יש לו פינה משלו בתוך הבית החילוני. האם משתדלת לא לחלל שבת כשחבריו הדתיים מגיעים. היא מנהלת בית "מסורתי". בפסקה האחרונה נוסע יאיר לבקר את חבריו ב"רום צורים". מעלים חוויות. הם הרגישו שחיו בשני עולמות שונים ובכל זאת אינו מצטער על הזמן ששהה במושב: "...זאת הייתה חוויה שלא אשכח אותה...התחזקתי... זה היה שווה הכל...". הסיום סגור.

הצעות לפעילות יצירתית במהלך הלמידה:

1. עיצוב כריכה חדשה לספר.
2. כתיבת מכתב עידוד ליאיר (לאור הקשיים הרבים שמובילים אותו לא פעם למשבר).
3. הצגה בכיתה של הוויכוחים העולים סביב נושאים שונים:
א. בעד ונגד – להתחשב בילד דתי ולדחות טיול/משחק שאמור להתקיים בשבת או לא להתחשב.
ב. בעד ונגד – האם צריך להתחשב בשמירת שבת של היחיד? עד כמה?

רלוונטיות של היצירה:

הספר מעלה נושאים שונים שמעסיקים בני נוער בישראל ובכלל:

1. איבוד הורה והסתגלות למצב של יתמות.
2. גיבוש הזהות העצמית בתוך משפחה שערכיה שונים משלך.
3. התמודדות חברתית בחברה שערכיה שונים משלך.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת הספרות - בממלכת דת
"התפיסה המערכתית לחינוך ערכי"

4. יתרונות וחסרונות בצמיחה בתוך חברה מעורבת (דתית/חילונית,
יהודית/ערבית, בנים/בנות וכו')
5. התמודדות עם נישואים שניים של הורים.
